

Spominski in kritični zapis o Edvardu Kocbeku

Vinko Ošlak

Je res že 30 let tega, kar sva z dr. Andrejem Capudrom stala med množico, ki se je na Žalah, kakor se je pač mogla, poslovila od profesorja, pesnika, urednika, partizana, politika in političnega disidenta Edvarda Kocbeka? In se skoraj malo jezila na starejšega prijatelja prof. Alojza Rebulu, ki je bil bliže pripravljeni jami, pa potem ni govoril, kakor sva mislila, da bo. Andrej se je pošalil na račun ravsanja med obema verskima znamenjema: križem rimskega katolicizma in zvezdo slovensko-jugoslovanske sekte komunizma.

Zakaj pravim »poslovila, kakor se je pač mogla«? Pogreb kajpada ni bil svoboden zbor resnično žalujočih, začeniši z družino in potem s tistimi prijatelji in privrženci, ki smo se tudi javno postavili na Kocbekovo stran, ko je vsa Slovenija organizirano pljuvala po njem, ampak je bil od komunistične države in jugoslovanske vojske dopuščeno diskretno spremljanje protokola, ki je bil povsem v rokah oblasti. Ta protokol je bil tako ljubosumno grob in primitiven, da je na samem robu izkopanega groba odrinjal pomožnega škofa dr. Leniča, ki ga je Cerkev poslala v imenu rimske ustanove, da se poslovi od sina, s katerim sicer ni imela prav veliko veselja, ne pred vojno ne med vojno in prav tako ne po vojni. Dejansko se je škofu Leniču zgodilo natanko tako, kakor se je godilo krščanskim socialistom v oefarski španoviji s komunisti: spregovoriti je smel šele, ko so partija, država in vojska svoje opravile in so se njihovi prapori in standardi povesili. Gesta oblastno pijanega bahača, ki ni imel organa, s katerim bi lahko razumel, da je bil to tudi že predpokop partije in njene ujetnice države, kakor tudi vojske, ki bo deset let pozneje pokazala svojo resnično, ves čas obstoječo naravo, namreč okupatorsko.

LITERARNA SREČEVANJA S KOCBEKOM

Prvikrat sem slišal za ime Edvarda Kocbeka kot dijak nižje klasične gimnazije v Guštanju (le malo pozneje se je staro ime trga, ki je novim potentatom (oblastnikom op.) zvenelo preveč nemško, moralo umakniti Ravnam na Koroškem, čeprav se zgodovinske Ravne nanašajo samo na peščeni nanos, na katerem stoji Thurnov grad z velikim drevesnim parkom, na tem arealu pa je postavljena tudi Sušnikova gimnazija), ko mi je leto starejši sošolec, fant z izrednimi darovi, pri latinščini učenec prof. Justina Stanovnika, ki je tedaj še poučeval na gim-

naziji, med skupno potjo proti Guštanju priporočal, naj nujno berem Kocbekovo Tovarišijo. Danes domnevam, da je mojega soministranta in prijatelja Poldeta Kvasnika, ki se je pozneje kot mlad kaplan smrtno ponesrečil v Kamniških Alpah, na Kocbeka opozoril prav profesor Stanovnik. Sicer bi imel format in horizont za kaj takega seveda tudi ravnatelj dr. Sušnik, a njegova preplašenost in včasih tudi že kar servilnost pred režimom, mu česa takega ne bi dopustila. Tudi Stanovnikova spodbuda ni samoumevna, saj je učeni profesor sicer mogel imeti o Kocbeku visoko mnenje glede njegove pesniške moči, vsekakor pa ni mogel sprejemati njegove kolaboracije s komunistično revolucijo in okupacijo. Kakor koli je že v resnici bilo, ti čevlji so bili zame z mojimi 12 leti tedaj preveliki. Knjigo sem si seveda izposodil, se prenil skozi kakih pet knjižnih pol, potem pa omagal. A v glavi je bilo ustvarjeno neko mesto, kjer se je to ime, za katerega tedaj nisem mogel niti slutiti, kaj šele predpostavljati, da bo nekoč zame in za moje početje tako zelo pomembno, nezavedno ugnezdilo.

V drugo me je ime Edvarda Kocbeka srečalo štiri ali pet let pozneje v Ekonomski srednji šoli v Slovenj Gradcu, kjer nam je profesor slovenskega jezika Tone Turičnik mimogrede omenil »pesnika Edvarda Kocbeka«, ki ga v šolskem programu kajpada ni bilo najti. Bolj natanko pa nam je o njem pripovedoval pri literarnem krožku, ki smo ga prav na njegovo pobudo tedaj ustanovili. Omenil nam je dve Kocbekovi pesniški zbirki: predvojno »Zemlja« (1934) in povojno »Groza« (1963). Kakor je bilo pri profesorju latinščine (ki mene ni več poučeval) nenavadno, če je namreč tako sploh bilo, da je priporočil Kocbeka v branje mojemu prijatelju in tovarišu v zakristiji, saj je Kocbek zanj utelešal vse, zaradi česar naj bi se bilo upravičeno tudi z oku-

patorjevimi orožjem, privolitvijo, asistenco in tudi popolnim nadzorom upreti partizanskemu terorju in pomorom predvsem na območju Ljubljanske pokrajine, tako je moral Kocbek za mojega profesorja slovenščine, ki mu sicer toliko vsega dolgujem, utelešati nerazumljivo nasprotstvo novemu državnemu redu, ki mu je bil moj profesor zapisan z dušo in telesom. Sam nimam druge razlage, kakor pa, da sta oba pedagoga vsaj na primeru Edvarda Kocbeka presegala lastno politično prepričanje in tudi konkretno politično zavzetost in priznala Kocbeku to, kar *gentleman* prizna svojemu nasprotniku ali celo sovražniku, če to obstaja. Če sem bil ob prvi spodbudi, naj berem Kocbeka, za tako berilo še očitno prenizek, sem bil ob drugi spodbudi za kaj takega v lastnih očeh najbrž previsok. Morda pa me je nekdo prav v času, ko sem se sam poskušal s poezijo, obvaroval skušnjave posnemanja, do katere bi skoraj gotovo prišlo, če bi tedaj stekel v knjižnico in si izposodil obe pesniški zbirki, kakor je sicer bila moja navada.

Do prvega temeljitega branja Kocbeka je prišlo šele na začetku sedemdesetih let, ko sem prekinil svoj študij in začel poklicno življenje, obenem pa tudi začel resneje sestavljati svoje literarne načrte. Nesrečni kipar Rade Nikolič mi je velikokrat pripovedoval o zbirki novel »Strah in pogum«, zaradi katere naj bi Kocbeka odstranili z vseh političnih funkcij. Tokrat je priporočilo delovalo. Ko sem knjigo prebral, se nisem mogel načuditi, da je zaradi tako rahločutne proze, v kateri ni niti sledu kake politične agitacije, mogoče priti pri komunistih v tolikšno nemilost. Tedaj jih še nisem poznal, čeprav sem jih bolj instinktivno kakor iz globljega premisleka – saj sem se imel za marksista, prav njim pa sem to odrekal – odklanjal in nikoli nisem sprejel ponudbe, da se jim pridružim. In šele po tistem je prišla na vrsto »Tovarišija«, zame veliko odkritje. Prebral sem jo nekajkrat zapovrstjo. Pozneje tudi »Listino«. Izvleček iz »Listine«, »Slovensko odposlanstvo« mi je potem poklonil že pesnik sam. Šele tedaj sem ga »odkril« tudi kot pesnika.

Do prvega osebnega stika je prišlo v letu 1975, ko mi je dr. Sušnik, tedaj ravnatelj Študijske knjižnice v Guštanju, brez besed zarotniško stisnil v roko zelenkasto knjižico »Edvard Kocbek – pričevalec našega časa«. Ni mi je mogel dati, ker je bila last knjižnice, samo posodil mi jo je, le za en večer. To je bil že tretji prestop lastnega miselnega in značajskega horizonta, ta morda še najbolj presenetljiv. Nikoli prej in nikoli pozneje mi prevaljski erudit

ni predlagal, kaj naj berem, čeprav se je vedno rad razgovoril o knjigi, ki sem jo prebral na lastno pobudo in mu o tem poročal. Drugi dan sem mu knjižico vrnil, vso njeno vsebino pa sem imel v glavi in srcu, kakor je le mogoče imeti vsebino kake knjige v glavi in srcu. Založnica in izdajateljica publikacije, Pahorjev »Zaliv«, mi je bila znana, saj sem v njej tudi sam že začel sodelovati. Revija mi je potem knjižico poslala, da sem vendarle prišel do lastnega izvoda.

OSEBNA SREČEVANJA S KOCBEKOM

Moje prvo spontano dejanje po branju te pretresljive knjige, ki jo imam še danes za začetek podiranja slovenskega »berlinskega zidu«, je bilo solidarnostno pismo, naslovljeno na Veselovo 8 v Ljubljani, kjer je bilo Kocbekovo stanovanje. Seveda tedaj nisem niti pomislil na to, da prvi tega pisma zagotovo ne bo odprl naslovnik, ampak protiljudska tajna služba, zavezana južnemu okupatorju, ne pa lastnemu narodu. In tudi ko bi pomislil, bi poslal. Poslal bi tudi danes, čeprav gledam na Kocbeka povsem drugače, kakor sem nanj gledal v najbolj intenzivnem času najinega druženja in prijateljstva med leti 1975 in 1981, ko smo se od njega poslovili na Žalah. Enako prostodušno je ravnal tudi on in mi kmalu odgovoril z velikim navdušenjem in hvaležnostjo. Do osebnega stika pa ni privedla »afera Kocbek«, kakor bi bilo logično sklepati, ampak nekaj čisto drugega. V tistem času sem namreč začel pripravljati antologijo sodobne slovenske kratke proze v esperantskem prevodu. Del esperantske literarne tradicije je izdajanje nacionalnih splošnih ali pa posebnih literarnih antologij, saj je eden namenov tega jezika seznanjati njegove uporabnike s kar najširšim horizontom posameznih nacionalnih literatur. Ker pa so bila do tistega časa prevedena v esperanto le posamezna slovenska literarna dela, kakor recimo Cankarjev »Hlapec Jernej in njegova pravica«, nihče pa še ni pripravil antologijskega prikaza vsaj ene od literarnih zvrsti, sem se odločil, da to nalogo opravi sam. V svoj seznam nisem uvrstil le avtorjev, ki so mi bili kakor koli že blizu, ampak tudi take, ki sem jim lahko priznaval izključno samo literarno vrednost. Tako sem uvrstil poleg Alojza Rebule in Edvarda Kocbeka tudi komunista Bena Zupančiča, s čimer sem se hotel tudi demonstrativno distancirati od enostranskih vidmarjanskih redakcijskih manir, ki sicer tako učnemu in obdarovanemu človeku niso delale časti. Od avtorjev pa sem potreboval pristanek in izja-

vo, da svojih avtorskih pravic ne bodo materialno uveljavljali, saj vse esperantsko literarno podjetje že več kot 100 let posluje na osnovi brezplačnega dela vseh, ki so v njem udeleženi. Posredovanje je prevzel p. Hieronim Žveglič, ki je prav v tistem času s prirejanjem predavanj in izdajanjem knjižic »Naše tromostovje« odprl neverjetno osvežitev v delovanju slovenskih katoličanov, ki je presegalo opravke pastoralnega in versko-folklornega značaja. S frančiškanskim patrom pa sva se poznala že od prej, saj me je povabil predavat na temo »Temelji humanizma« in mi tudi izdal knjižico s tem besedilom v svoji seriji, v kateri so sicer objavljali imenitni avtorji, kakor Rebula, Janžekovič, Stres, Rode, Trstenjak, pa tudi sam Kocbek in še mnogi drugi. Ker je večkrat spremljal dr. Trstenjaka na obiske h Kocbeku, mu tudi ni bilo težko urediti moj obisk na Veselovi.

Gospa Zdravka je takoj, ko nama je odprla vrata in poklicala pesnika iz njegove delovne sobe, najprej stopila h koncertnemu radijskemu sprejemniku in ga prižgala. Prvi hip nisem dojel, zakaj je bila nepričakovana intervencija potrebna, potem nama je sama razložila: »Da bodo manj slišali!« Mišljeno je bilo seveda prisluškovanje Udbe, ki tudi po tistem, ko je sin Jurij pod letvami parketa odkril elemente prisluškovalnega sistema – in gospa nama jih je pokazala – ni ponehalo. Kazalo je, da to naknadno prisluškovanje ni bilo več toliko namenjeno dejanskemu snemanju pogovorov in njihovi policijski analizi, ampak je bila to demonstracija »vseprisotnosti« komunistične tajne službe, ki naj bi svojo žrtev neprestano tlačila k tlom in ji ne dovolila dihati.

Seveda mi je francosko in nemško formirani mislec in politik, predvsem pa pesnik, brez zadržkov dovolil, da vzamem katero izmed njegovih novel za antologijo, ki sem jo sestavljal. Izbral sem novelo »Blažena krivda« (La beata kulpo), avtor pa izida knjige žal ni učakal, saj je antologija z naslovom »Sunflanke de Alpoj« (Na sončni strani Alp) mogla iziti šele v drugem letu slovenske državne samostojnosti (1992). Izšla je pri celovski Mohorjevi in bila še istega leta predstavljena na svetovnem kongresu esperantistov na Dunaju. Na zadnji strani ovitka pa sem izpostavil dva značilna navedka iz te Kocbekove novele, ki kažeta vso njegovo moralno dramo, v katero se je podal s svojim pristopom k tim. »Osvobodilni fronti« in partizanskemu gibanju. Ker nimam pri roki slovenske izdaje te novele, si moram pomagati s prevodom iz esperanta nazaj v

slovenščino. Tako pravi prvi navedek: »Pomni tole: marsikaj temnega nas vodi zanesljivo – in marsikaj jasnega nas zapeljuje v neresnico. Kako moreš vedeti, da je moja stiska manj resnična in koristi manj od tvoje racionalne razvidnosti? Naj se mar odrečem svoji vesti samo zato, ker mi ta povzroča bolečine in me opominja?« – In drugi: »Zakaj moram umoriti sočloveka, če hočem korakati v skupno človeško svobodo?« Razumljivo je, da njegovi komunistični tovariši tako odkritega priznanja, da vrtanja vesti ne more ustaviti noben še tako soglasen sklep politbiroja partije, niso mogli mirno pogoltniti. Kakšno težavo imajo z vestjo komunisti, je mogel tudi Kocbek prebrati iz Leninovega dopisovanja s pisateljem Maksimom Gorkim. Za Lenina je bila vest meščanski sentimentalni predodek, ki se ga mora pravi komunist sramovati in se od njega za vselej posloviti.

KOCBEKOVA MISEL MED SVETIM IN SVETNIM

Odtlej je bila Veselova 8 moja stalna ljubljanska destinacija. Danes se mi godi kakor z mojim očetom. Koliko stvari bi ga moral vprašati, bi ga mogel vprašati, pa nisem. Tudi Kocbeka nisem vprašal vsega tega, kar bi ga vprašal z današnjo pametjo in izkušnjo. In nihče ni vedel, da bo naše shajanje trajalo samo šest let, ko bo v Kocbekovo življenje usekala bolezen, do katere skoraj mora priti, če kdo vsem svarilom evangelija in človeške modrosti navkljub skuša sestaviti urni mehanizem, pri katerem je na eno os položen križ, na drugo pa zvezda s peterimi kraki zgodovinskega okultizma, kraki obojega pa naj bi se ujeli v naoljen prenosni sistem mirnega hoda, nadzorovanega z nemirko človeške vesti. Tedaj mi je povsem zadoščalo, da me je navduševal – in me tako tudi izčrpno seznanjal – z misleci, ki so mu bili tako blizu in jih je Slovencem tudi prvi ali med prvimi predstavljal. V tistem času še sam nisem opazil, da bolj nasprotnih miselnih pojavov ne bi bilo mogoče sestaviti, kakor sta denimo danski filozof Kierkegaard in francoski jezuit in paleontolog Teilhard. Še danes težko razumem, zakaj uživa veliki Danec pri številnih slovenskih izobražencih tak ugled, ko pa je pri njih hkrati tako malo pripravljenosti, da bi v njem videli to, kar je zanj bistveno, da je namreč sicer odklanjal državno cerkev, a le zato, ker je sprejel Jezusa Kristusa in njegovo besedo. Tudi v Kocbekovem kratkem prikazu Kierkegaardovega življenja in filozofskega pisanja bistvo njegovega pojava ni zapopadeno. To bistvo pa je v tem, da je bil Kierkegaard pravi pro-

testant, namreč pričevalec, kar ta beseda izvirno pomeni, pričevalec za Kristusa. S francoskim jezuitom in znamenitim paleontologom Teilhardom pa je Kocbek delil za katolištvo tako bistven tostranski svetni optimizem (dejansko utopizem), ki ga na globlji ravni dela ne le sorodnega komunizmu, ampak je komunizem mladika, ki je pognala iz tega rimskega debla. Trije zgodovinski totalitarizmi: katolištvo (ki je zunanjo, državnotpravno totalitarnost izgubilo z uničenjem papeške Cerkvene države, a je spet zaživela v fašizmih 20. stoletja), komunizem in nacionalni socializem, imajo namreč skupno duhovno osnovo: zamisel o počasnem, a usmerjenem razvoju do točke izpolnitve, ki jo Teilhard imenuje »točka Omega«. Zato ni nobeno naključje, da je imel rimski katolicizem izmed vseh cerkva, ki se imajo za krščanske, najmanj težav z Darwinovim evolucionizmom. Darwin pa je bil tudi ključno berilo Stalinu in Hitlerju in osnova njunih ideoloških sistemov. Šele s te pozicije lahko razumemo Kocbekovo vlogo pri predložitvi 4. temeljne točke Osvobodilne fronte, ki je izmed vseh daleč najbolj sporna in je imela najhujše posledice vse do danes. Vsega tega v tistem času, ko sem kot mlad »čarovniški vajenec« zahajal h Kocbekovim in bolj z odprtimi usti iskrenega občudovanja in nepomogljive fasciniranosti, kakor s kritično priprtimi ušesi, kakor se spodobi za filozofsko mislečega človeka, za kakršnega sem se v svoji mladeniški prevzetnosti imel, poslušal in požiral, ne da bi prej previdno premlel z zobmi vsako besedo iz njegovih ust. Nekoč mi je v zanosu, kakršen je bil zanj značilen, razodel, kaj pravzaprav od mene pričakuje. Pripovedoval mi je, kako je že med vojno, ko je bil po naročilu OF v Rimu, navezal stike s katoličani, ki so bili hkrati člani komunistične partije Italije. Med njimi je bilo tudi nekaj duhovnikov. Vedno bolj jasno je postajalo, da je to njegova vizija politične prihodnosti ne le za Slovenijo in Jugoslavijo, ampak za vso Evropo. Potem me je nenadoma globoko pogledal, rekoč: »Sedi na vlak, odpelji se v Rim in objemi prvega človeka, ki ga srečaš in začni z njim pogovor o teh rečeh! Potem boš našel stik s katoliškimi komunisti in boš odkril svoje življenjske tovariše.« Ko mi je vse to govoril, se niti od daleč nisem zavedal pomena teh besed. Vse skupaj sem jemal za neko pesniško in torej metaforično zazrtje v neko daljno prihodnost, ne pa za konkretno naročilo. Šele pozneje sem začel dojemati, da sem ga gotovo moral razočarati, saj je v meni videl enega svojih mogočih nadaljevalcev, jaz pa

mu te vizije nisem niti odkrito in pošteno zavrnil niti nisem kupil železniške vozovnice za Rim. Šele danes razumem, da je bilo to gotovo njegovo veliko razočaranje, posebej še, ko se nisem izrekel, kaj sicer mislim o spoju dveh navidez tako nasprotujočih si naukov in gibanj, kakor sta katolištvo in komunizem. Tedaj sem sicer že poznal sijajno delo ruskega filozofa Nikolaja Berdjajeva »Laž in resnica komunizma« in sem torej teoretično poznal skupne značilnosti in predpostavke obeh sistemov, vendar sem stvar videl bolj kot komunistični ponaredek in parodiranje krščanstva, kar je tudi temeljna teza Berdjajeva, ne pa dejansko skupnega zmotnega razumevanja evangelija, kakor to vidim danes. Podobno kakor skoraj trideset let prej Kocbek, sem se tudi sam še igral z mislijo, da bi križ krščanstva lahko ustvaril plodno sintezo med komunističnima simboloma srpa in kladiva, kar sem le malo prej tudi javno predstavil v svojem predavanju na »Dragi« na Opčinah nad Trstom s pomenljivim naslovom »Tri orodja za 11. tezo«, kjer sem vse skupaj postavil na nov premislek znamenite 11. Marxove teze o Feuerbachu, ki vso dotedanjo filozofijo podvrže neizprosni kritiki, da je skušala svet le različno razlagati, ko pa gre vendar za to, da bi ga bilo treba spremeniti. Seveda mi ni padlo na mojo nezrelo pamet preprosto vprašanje, kako bi bilo mogoče svet ustrezno spremeniti brez prave razlage sveta. Moje slepo prijateljsko razmerje pa mi je tudi branilo postaviti naslednje vprašanje: Ali tako pošiljanje mladega človeka z družino v politično avanturo ni moralno zelo vprašljiva manipulacija, ki si je izkušen bojevnik, celo s takimi političnimi opeklinami, kakor on, ne bi smel privoščiti?

KOCBEKOVA VERA

To, kar zapiše Kocbek nekje v »Tovarišiji«, da Kidriču ni znal odgovoriti na vprašanje, kaka je njegova vera, sem doživel s Kocbekom tudi sam. Nikoli se nisva pogovarjala o veri. Ne na njegovi mizi ne kje drugje nisem videl ležati ali stati Biblije. Ne smem delati krivice, mogoče jo je vendarle kje imel, skoraj gotovo jo je kje imel, kakor večina katoličanov, a je, kakor večina katoličanov, najbrž nikoli ni odprl. Če bi jo, ne bi mogel tako protievangeljsko odgovoriti Kidriču, kakor mu je, in ne bi mogel z menoj tako molčati o svoji veri, kakor je. »Vselej bodite vsakomur pripravljeni odgovoriti, če vas vpraša za razlog upanja, ki je v vas« (1 Pt 3,15). Partizansko ime Borisa Kidriča, ki ga je edinega med partijci zanimala Kocbekova vera, je bilo Peter, torej prav

ime apostola, ki kristjane svari, da morajo biti vedno pripravljene na taka vprašanja odgovoriti. In partizansko ime vprašanega, namreč Edvarda Kocbeka, je bilo Pavel, torej ime apostola, ki ves čas po svojem doživetju z Jezusom pred Damaskom do svoje mučeniške smrti ni počel nič drugega, kakor da je Petrovo naročilo izpolnjeval. In vendar, kako klavrn odgovor dobi akcijsko razpoloženi komunist od človeka, ki nekaterim celo velja za »katoliškega filozofa«! A kakor rečeno, to je moj pogled na stvari od danes; tedaj sem bil sam v istem verskem mraku, čeprav sem nekako v istem času objavil v nekem katoliškem zborniku anketni odgovor z vprašanjem »Zakaj (ni)sem kristjan?« Kljub razočaranju, ki ga je moral čutiti zaradi moje inertnosti, ko se kljub njegovim sugestijam nisem nikamor premaknil, pa me Kocbek in njegova soproga Zdravka nista samo prinčevsko sprejemala v Ljubljani, ampak me je Kocbek vsaj trikrat obiskal v naši stari kmečki hiši na Prevaljah. Pripeljal ga je vedno p. Žvegljč, v vseh ozirih zelo podjeten in spreten frančiškan, ki mu je *invidia clericis* v vodstvu njegovega reda kmalu uničila vse njegovo tako dobro zastavljeno delo v Ljubljani in ga je vodstvo poslalo skoraj v nekakšen hišni pripor v Maribor, kjer so ga kmalu začele mučiti zdravstvene težave in je, izvzemši kratko dobo vodenja celjske Mohorjeve, njegovo bogato delo ugasnilo. Ni mogoče izključiti, da je premestitev dosegel režim, ki je zaradi druženja s Kocbekom pritisnil na vodstvo frančiškanske province, česar pa najbrž nikoli ne bo mogoče dokazati, a taki posegi niso bili tako redki. Najino zadnje srečanje je bilo na Bokalcu, kjer je bil Kocbek hospitaliziran zaradi napredujoče atrofije možganov. Tja sva se v mojem »spačku« pripeljala z gospo Zdravko. Najprej me sploh ni več spoznal. Počasi se mu je odprlo. Lahko se je z nama celo nekoliko sprehodil zunaj poslopja. Drugače kakor recimo moj sosed Leopold Suhodolčan, ki ga na smrtni postelji, ko sva ga obiskala s Smiljanom Rozmanom, njegova literatura sploh ni več zanimala, čeprav je njegova bolezen zelo kratko trajala, je bil Kocbek še vedno ganjen nad vsako objavo in omembo. Že tedaj se mi je zdelo, da preveč. Posebej čudno se mi je zdelo, da je mogel biti tako vzhičen nad izidom svojih zbranih pesmi pri Cankarjevi založbi pod Pavčkovim uredništvom, ki mi jih je še malo pred izbruhom bolezni sam prinesel na Prevalje, ko smo vendar vsi vedeli, da je bil to spreten manever režima – njegova privrženca Franc Miklavčič in Viktor Blažič pa sta bila v zaporu,

ki je dejansko veljal Kocbeku. Tedaj so se hkrati s sočutjem nad hudimi udarci usode, ki so zadevali mojega prijatelja, začeli oglašati prvi dvomi. Ti mi nikakor še niso razkrili bistva Kocbekove duhovne in potem tudi vsakršne druge drame, vsekakor pa se je pokazal nekakšen literatski fetišizem, ki je daljal knjigi ne glede na okoliščine njenega izida več, kakor bi ji krščanski človek smel dati. A tudi to, kar se je dogajalo v zadnjih dneh njegovega življenja, ni bilo brez mučne simbolike. Z Bokalcu, ki so bile sicer po Udbi vsaj tako nadzorovane, kakor je bilo ves čas prej nadzorovano njegovo stanovanje na Veselovi 8 v Ljubljani, je »pobegnul« in se izgubil na cesto, menda proti Gorenjski, kamor je prišel kot »avtoštopar« z neko prijazno voznico, ki ga ni spoznala. To izgubljanje, izginjanje temeljne orientacije, vse to tako močno spominja na neko drugo izgubljanje in neorientiranost, ki sta se dogajali že dolgo prej, že daleč pred vojno, ko je Kocbek šele začel iskati svoje umetniške in miselne vzore predvsem med pripadniki novega intelektualnega katolicizma na Francoskem in Nemškem, za katerega je značilen predvsem biblijski kriticism in odprtost družbenemu utopizmu, osnovanemu na evolucijski dogmi, ki je bila tedaj med katoliško, nacistično in komunistično inteligenco že povsem sprejeta. Osnova Kocbekove verske, miselne, politične in zasebne drame je, kakor pač to sam vidim, v tem, da temeljne reference za svoje mišljenje in verovanje ni imel v Božji besedi, ampak v humanističnem načelu, ki ga je Marx formuliral kot »kritiko vsega obstoječega«, ne da bi najprej premislil, ali je tako načelo v samem sebi sploh lahko konsistentno in ali ni raje podobno indijski prisposodni kači, ki žre lasten rep. To Marxovo samo po sebi protislovno in samorazdejalno »načelo« je bilo hkrati tudi načelo tedanjih vodilnih teologov tako na katoliški, kakor žal tudi na protestantski strani. Tako so v osnovni določenosti vsi ti teologi, ne da bi se tega zavedali, sami postali marksisti – in to je, tako menim, postal tudi Edvard Kocbek. Nobeno naključje ni bilo, da je bil Teilhard de Chardin edini katoliški teolog, ki so ga prav radi tiskali v Sovjetski Zvezi. Teologija abstrahiranega boga pa se presenetljivo dobro ujema s preprosto domačijsko »vernostjo«, o kakršni je tudi Kocbek poročal svojemu sogovorniku Kidriču. Ob vsej »kritičnosti« do Božje besede ni kazal niti sence kake kritičnosti do verskega folklorizma, ki sestavlja večji del korpusa slovenskega katolištva. S tako vero je tudi Kidrič zlahka shajal. Tako glavni razlog za kasnejši politični obračun s

Kocbekom ni njegova vera, kakor je gotovo sam iskreno mislil, ampak zgolj to, da se ni tudi sam pridružil Partiji, kakor so se ji najprej skrivaj, potem pa tudi odkrito, pridružili skoraj vsi njegovi tovariši »krščanski socialisti«. Za partijsko formatirane možgane je namreč vztrajanje v »koalicijski« opciji nujno pomenilo vztrajanje v konkurenčni strukturi zoper Partijo.

KOCBEK IN OF

Kot testno podlago Kocbekovega »krščanstva« si vzemimo 1. in 4. Temeljno točko OF:

1.: Proti okupatorjem je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo.

Lahko kristjan, torej Kristusov učenec, tako brez-pogojno naročilo potrdi? Galileja in Judeja, kjer se je Jezus gibal v času svojega življenja na zemlji, sta bili okupirani deželi. Rimski okupator je bil v več ozirih še dosti krutejši od italijanskega in nemškega na slovenskih tleh. Kljub temu, da so mnogi Jezusovi rojaki to od njega pričakovali, ni klical k uporju zoper okupatorja, namreč zemeljskega, rimskega, ampak k uporju zoper resnično usodnega okupatorja, ki ga je sestavljala trojica »osi zla«: greh, pekel (hudič) in smrt. Ker ta upor, h kateremu kliče Kristus, ni boj proti mesu (Ef 6,12) in tako ne uporablja nasilja, laži in krivičnosti, ima za svojega zaveznika Boga in tako tudi zagotovljeno zmago. Vsak upor proti oblastem, tudi okupatorskim – in v osnovi na tem svetu drugih ni! – velja v Božjih očeh za hud greh in upor proti Božjemu redu samemu. Obračun s krivičnimi oblastniki ni stvar človeka, ki hodi z Bogom, z njimi bo brez preostanka obračunal Bog. Res je, da se je med Jezusovimi učenci oz. apostoli znašel tudi tedanji »partizan«, ki se je z orožjem v roki upiral rimskemu okupatorju. A Simon Kananej, kar v grščini pomeni *zelotes*, torej zelot, gorečnik, je takoj, ko se je pridružil Jezusu, svoje orožje odložil in svoje upiranje oblastem ustavil. Resnični kristjan tako ne more sprejeti naročila iz 1. temeljne točke OF. Da je partizansko gibanje skoraj stoodstotno sestavljala katoliška populacija, samo kaže, kako daleč je katolicizem od Božje besede in poslušnosti tej besedi. A povsem enako velja tudi za Vaške straže in Slovensko domobransko vojsko, ki so ju prav tako zvečine sestavljali katoličani in sodelovali v enakem grehu upora zoper svetne oblasti. Po sporazumu Tito-Šubašič je namreč partizanska vojska de facto postala mednarodno priznana regularna vojska kraljeve vlade v ekzilu in je bilo vsako upi-

ranje tej vojski upor zoper novo zakonito oblast. Med slovenskim partizanstvom in slovenskim domobranstvom je nekaj površnih ideoloških razlik, med njimi pa ni prav nobene razlike v grehu upora, ki ga Božja postava prepoveduje. Tega slovenski katoliški vernik kajpada ni in ne bo šiljal z nobene slovenske prižnice ali ambona. Tako glavna Kocbekova zmeta z ozirom na Jezusov nauk ni podpis Dolomitske izjave, kakor mu zvečine očitajo, prav tako ne njegova naivnost do komunistov, ki mu jo očita predvsem domobranska stran, ampak sama pridružitve partizanskemu uporju. Greh bi bil povsem enak, tudi če bi bila KPS docela poštena in lojalna do svojih »koalicijskih« partnerjev, celo če bi bila poštena in lojalna do ljudstva, ki mu je lagala, in bi vse dane obljube po zmagi izpolnila, odložila orožje in zmago izročila ljudstvu, s tem pa tudi odločitev o tem, kakšna naj bo nova država. Tudi to v osnovi ne bi spremenilo nič, greh upora bi ostal, kar je, kristjan v tem ne bi smel sodelovati, tudi če bi bili sadovi takega upora še tako obilni in sladki.

4. točka: Z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človekove pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva.

Ta »Kocbekova« točka je klic po manipulaciji s človeško zavestjo in izhaja iz koncepta mehničnega materializma (»Človek stroj« – Julien Offray de La Mettrie: *L'homme machine*, 1748), ki je bil celo na precej nižji ravni od »dialektičnega materializma« komunistov. Žal je treba reči, da je izmed vseh temeljnih točk in gesel OF ta edina bila uresničena. A ta »novi lik aktivnega slovenstva« ni moralno izboljšanje slovenskega naroda, ampak njegov moralni propad, ki se je v času zrahljanega komunizma kazal kot porabniška obsedenost, ki je na Tržaškem in Koroškem delala sramoto jugoslovanski državi in njenemu sistemu, danes pa se izraža v brezglavem pozidavanju domovine z gradovi in trdnjavami naglo obogatelih parvenujev in še bolj brezglavim klicanjem tistih, ki so eno državo že zapravili in jo pogнали v strašno tretjo balkansko vojno, da znova prevzamejo krmilo oblasti. To je narod – govorim seveda za pretežnost, ne za posamezne srečne izjeme – brez pameti, brez vesti, brez vere in brez sočutja. In te točke niso predlagali komunisti, za to je bil potreben »krščanski socialist«. Za tak razvoj stvari seveda ni neposredno kriv in odgovoren Kocbek. Res pa je, da tisti, ki

prezre nauk Božje besede, po katerem ima samo Bog to moč, da spremeni človekovo srce, namreč na dobro, ne pa kakšna OF ali tudi kaka cerkev ali druga človeška ustanova, nehote dela za dodatno kvarjenje že po izvirnem grehu pokvarjenega človeškega srca (značaja): »*Dam vam novo srce in novega duha denem v vašo notranjost. Odstranim kamnito srce iz vašega mesa in vam dam meseno srce*« (Ezk 36,26). Ali v Novi zavezi: »*Naše pismo ste vi; pismo, ki je zapisano v naših srcih in ga poznajo in berejo vsi ljudje. Očitno ste Kristusovo pismo, za katerega skrbimo mi in ki ni pisano s črnilom, temveč z Duhom živega Boga, pa ne na kamnite table, marveč na table mesenih src*« (2 Kor 3,2-3). Kdor je res kristjan in razume, kaj je, ne bo polagal spremembe človekovega in narodovega značaja v kako svetno človeško moč ali organizacijo, še toliko manj v tako, ki se proti Bogu tako očitno bojuje. Ločiti moramo krščanske in vse druge razloge za zavračanje OF in partizanskega gibanja. Predvsem domobranska stran očita partizanstvu neodgovorno izpostavljanje slovenskega prebivalstva okupatorjem represalijam, ki niso bile v nikakršnem sorazmerju s tem, kar so partizanske akcije dose-gale. Okupator dejansko ni utrpel nobene bistvene škode, slovensko ljudstvo pa je bilo izpostavljeno strašnemu trpljenju, ki bi se mu bilo mogoče izogniti, ko bi Partija ne postavila na kokco vsega, predvsem pa tisočernih slovenskih življenj, samo da bi iz nepomembne ljubljanske sekte postala edina vladajoča stranka. Vse to je najbrž res. Ko bi se Slovenci postavili, kakor so se recimo Čehi, bi imeli minimalno število žrtev, prva zavezniška simpatija in antipatija do Nemcev in Italijanov pa bi jim najbrž navrgla še Trst, Gorico in vsaj Velikovec, če že ne tudi Celovca. A vse to za krščansko zavrnitev ni bistvenega pomena. Ta bi enako veljala tudi, če bi bile vse točke OF uresničene, če bi bilo zaradi partizanske dejavnosti vseh žrtev manj kakor pa brez nje, če bi bila uresničena »*zedinjena Slovenija*« in celo, če kmetom po vojni res ne bi bilo treba plačevati davkov, kakor so lagali komisarji, če bi nova oblast poravnala vsa partizanska potrdila o

rekvidiranih živilih in živalih po kmetijah – tudi v takem primeru bi šlo za upor zoper oblast, ki je od Boga in bo od njega tudi sojena in kaznovana. Tudi če bi partizanske maše, partizanski rožni venci skozi vasi, partizanski verouk itd. ne bili sprevržena igra z naivnostjo ljudstva in bi bili obe največji cerkvi na Slovenskem, katoliška in luteranska, svobodni, kakor so tudi zagotavljali komisarji, bi kristjan vsako sodelovanje z OF in partizanstvom kljub temu moral zavrniti, saj bi to še vedno bil upor, ki ga Bog odklanja in ga kakor vsak greh sovraži (1 Sam 15,23).

Kocbekova resnična drama tako ni bila njegova večja ali manjša »*pesniška*« naivnost v stvareh politike, kakor sem se dolgo tolažil tudi sam. Njegova resnična drama, za katero ne morem vedeti, kako se je nazadnje iztekla, ker ima človek načelno do svojega zadnjega diha možnost, da uredi svoje reči z Bogom, da namreč prizna svojo grešnost, da prosi za odpuščanje in izrazi vero v Sina, ki ga je Oče poslal na svet, da bi spravil svet z njim, je drama njegove vere oz. nevere. Tista vera namreč, kakršno je Kocbek izpovedal in izpričal pred Kidričem, ni vera iz evangelija, ampak iz katoliškega otroškega katekizma, ta pa se ne razlikuje od vere poljubnega pogana. To pa ni samo drama Edvarda Kocbeka, ampak vsega slovenskega naroda in vseh narodov naše zemlje. Ker pa je bil Kocbek pojav, ki je po svoji veličini in z vsemi svojimi sencami štrlel daleč iz slovenskega povprečja, je na njegovem primeru tudi lažje videti vse posledice verskih zablod, ki so jim umetniki in intelektualci še posebej izpostavljeni.

Ko tu sklepam spis, ki mi ga zaradi toliko lepih spominov, ki mi vzbujajo hvaležnost, ni bilo lahko sestaviti, postavljam svojo piko vendarle v upanju, da je Gospod našel pot do njegovega srca in ga resnično preobrazil, ne kakor lažnivo obljublja 4. točka OF. In če je tako, potem smem upati, da se najino prijateljstvo ni pretrgalo in končalo, se zaradi novih vpogledov celo zagrenilo, ampak bo dobilo svoje srečno dopolnilo, ki ne bo poznalo konca.♦

Revija RAZPOTJA ne more izhajati brez vaše pomoči.

*Svojo podporo lahko izkažete tudi z donacijo
na transakcijski račun Društva humanistov Goriške:
SI56 0475 0000 1549 723, NKBM*